

OM KRITERIER

av Emelie Johnson Vegh och Eva Bertilsson, publicerad i Canis 2004

Ibland dyker det upp ord som är så fantastiskt användbara och bra att man inte kan begripa hur man någonsin klarat sig utan dem. När det gäller hundträning är ”kriterier” ett sådant ord.

Ibland har vi tyckt att ”kriterier” är ett lite väl högtravande ord, och så har vi försökt ersätta det med något annat. Problemet är bara att ordet kriterier är så perfekt i sig självt att våra ersättningsförsök aldrig blir lika entydiga och bra... Vårt bästa försök att översätta ordet kriterier till vanlig svenska och göra det tydligt för dig som tränar med belöningar lyder:

Kriterier = villkor för belöning

Kriterierna är alltså dina villkor, dina regler för vad du belönar och vad du inte belönar.

Gränsen mellan ”rätt” och ”inte rätt”

Hundar är som bekant ekonomiska egoister, de gör det som lönar sig. Som tränare ser vi till att ”rätt” saker lönar sig, och det är kriterierna som anger gränsen mellan ”rätt” och ”inte rätt”.

Tänk dig att du ska ge hunden en köttbulle. Om det finns någon sorts ”villkor” för när hunden får köttbullen (t ex att den ska sitta, inte hoppa, eller ta försiktigt) så är det detta dina kriterier. Om du bara ger hunden köttbullen oavsett vad den gör, då matar du helt enkelt hunden. Om kriterierna är pålitliga, så kommer hunden snart att upptäcka att den t ex får köttbullen när den sitter ner, men aldrig annars. Hunden kommer då att sitta ner allt mer, d v s den har lärt sig att det lönar sig att sitta ner. Om kriterierna däremot varierar väldigt mycket, så att hunden ibland får köttbullen när den sitter och ibland när den rest sig upp, kommer inte hunden att kunna lära sig någonting.

Att du har ordning på dina kriterier och är duktig på att sätta dem på en rimlig nivå är en av de allra viktigaste nycklarna till lyckad och framgångsrik träning. Kriterier är något alla tränare använder sig av, oavsett om de känner till själva ordet eller inte. Skickliga tränare kännetecknas av att de är duktiga på att sätta kriterier, och har den rätta kunskapen och fingertoppskänslan för att hålla fast vid sina kriterier och ändra dem vid rätt tillfälle.

När du väljer att jobba med positiv förstärkning, arbetar du med att belöna det som är ”rätt” och ignorera det som är ”fel”. Det innebär att det du som tränare måste ha helt klart för sig var gränsen går mellan ”rätt” och ”fel” beteende. Om kriterierna för belöning är lagom högt satta och dessutom konsekventa och tydliga, så kommer hunden snabbt att lära sig att utföra ”rätt” beteende.

Tränare som jobbar mycket med korrigeringar sätter också upp kriterier (antingen de vet om det eller inte). För hundar som är tränade med aversiva metoder (med korrigeringar) fungerar obehaget som informationen om att hunden gör ”fel”, och uteblivet obehag informerar hunden om att den gör ”rätt”. För att detta ska fungera måste förstås dessa tränare hålla på kriterierna och *alltid ge obehag* när kriterierna inte uppfylls, på samma sätt som vi som arbetar med positiv förstärkning ska hålla på kriterierna och *inte belöna* när hunden inte uppnår dina kriterier. Detta är en anledning till att det inte fungerar så bra att blanda träning med positiv förstärkning med ”obehagsträning”. När ingenting händer – hur ska hunden tolka den informationen? Betyder det ”rätt” eller ”fel”?

Tre viktiga frågor

När du tränar ska du alltid, i alla lägen, kunna svara på frågor:

1. Möter hundens beteende just nu dina kriterier, ja eller nej?

(För att kunna svara på den frågan måste du förstås veta vilka dina kriterier är, alltså exakt vad är det hunden ska göra för att få sin belöning vid det givna tillfället.)

2. Vad gör du vid JA?

(Vad gör du om kriterierna uppfylls, d v s om hunden gör det du tänkt dig?)

3. Vad gör du vid NEJ?

(Vad gör du om kriterierna inte uppfylls, d v s om hunden inte gör det du tänkt dig?)

Lägg märke till att detta med kriterier inte på något sätt är en ny uppfinning, även om själva ordet kanske inte har använts så mycket tidigare. Det handlar helt enkelt om att tänka igenom vad det är hunden ska göra, vad du ska göra om hunden gör det du har tänkt dig, och vad du ska göra om hunden inte gör det du har tänkt dig.

1. Möter hundens beteende just nu dina kriterier?

För att du ska kunna avgöra om hunden möter dina kriterier måste du förstås ha helt klart för dig vilka kriterier som gäller vid varje enskilt tillfälle. När du sätter dina kriterier, d v s avgör dina villkor för belöning, bör du tänka på följande:

Exakthet – vad ska hunden göra? Till exempel: om du tränar beteendet ”ligg”, ska hunden sänka fronten, ha armbågarna i marken, ha armbågar och hasor i marken, ha framtassarna stilla och fälla kroppen bakåt, släppa marken med framtassarna och ”falla” rakt neråt, eller något annat?

Snabbhet – ska beteendet ske med en viss *hastighet*? Till exempel: ska själva läggandet ta max tre sekunder, eller max en sekund?

Tid och distans – ska beteendet vara under en viss *tid (duration)* eller *distans*? Till exempel: ska hunden ligga kvar en sekund, tre sekunder, eller fem minuter? För andra beteenden kan det gälla att beteendet ska utföras över en viss distans, till exempel kan distansen för ett fotgående vara två steg, åtta steg eller femtio meter.

Fördröjning (latency) – hur lång tid har hunden på sig att påbörja beteendet? Till exempel: ska beteendet påbörjas max tre sekunder efter förra belöningen, eller max en sekund efter signal, för att leda till belöning?

När du vet precis vilka dina kriterier är (Vad? Hur fort? Hur länge/hur långt? Inom vilken tid?) så är det enkelt att svara ja eller nej på frågan ”Möter hundens beteende just nu dina kriterier?” Då vet du direkt om du ska belöna just det försöket eller inte. Tänk på att det bara går att jobba med en variabel i taget. Det mest logiska är att fokusera helt på exaktheten i början av träningen (och gå från ”sänka fronten” till ett riktigt liggande) för att senare lägga till krav på snabbhet (bara belöna de snabbaste läggandena), fördröjning (bara belöna om hunden lägger sig inom en viss tid) eller tid (vänta med belöningen tills hunden legat en viss tid). Det viktiga är att du själv i varje enskilt ögonblick vet hur dina kriterier ser ut, så att du snabbt kan avgöra om du ska belöna eller inte.

Det handlar om vad som är målet med just den träning du håller på med, men ännu mer om vad som är rimligt att hunden kan erbjuda just nu. Det är viktigt att du inte sätter dina kriterier för högt. Sikta på att hunden bör nå dina kriterier vid i genomsnitt minst 4 av 5 försök. Kom

ihåg att det är belöningarna hunden lär sig av. Se varje förstärkning som en bit information – givetvis vill du ge din hund så mycket information som möjligt! Det är bättre att sätta lite för låga kriterier, och verkligen hålla på dem, än att lägga ribban för högt och sedan bli tvungen att backa tillbaka. För att hunden ska kunna lära sig vilket beteende som leder till belöning måste det beteendet förstås vara något som hunden faktiskt gör! Om kriterierna är för höga, så att ”JA” inte inträffar, så får ju hunden ingen belöning och kommer inte heller att lära sig någonting.

Det här med att ha ordning på sina kriterier gäller såväl i mer formella träningssituationer som i vardagen då du vill att hunden ska bete sig på något visst sätt. Om du vill att hunden ska vänta innanför dörren tills du säger ”varsågod” så behöver du veta *exakt vad* du vill att hunden ska göra (Ha alla tassarna innanför tröskeln? Sitta ner?) och du måste veta *hur länge* du har tänkt att den ska klara det (Fem sekunder? Medan du går till brevlådan och tillbaka?) så att du inte begär för mycket.

2. Vad gör du vid ”JA”? När hundens beteende möter dina kriterier så ska du belöna. Det viktiga är att du ser till att hunden får något den faktiskt vill ha. Det är belöningen som är informationen till hunden att den gjort ”rätt”. När du jobbar med positiv förstärkning är det detta hunden lär sig av! För att hunden ska få exakt information bör du använda en betingad förstärkare (en klicker eller ett speciellt ord, till exempel) för att markera ”rätt” beteende.

Belöningarna kan vara olika saker. Det första du tänker på när du hör ordet belöningar är antagligen trevliga saker som du direkt ger till hunden; godis, lek, muntligt beröm, et c. Men belöningen kan i princip utgöras av vad som helst som hunden vill ha eller göra. Belöningen ska fungera som förstärkning, d v s öka sannolikheten att beteendet upprepas. Att låta hunden göra något den gärna vill göra är en mycket användbar belöning. Det kan vara att låta hunden göra vad den vill (gå ut, hälsa på en annan hund, kissa på en lyktstolpe, vad det nu är hunden helst vill göra för tillfället), eller att ge hunden signal till att utföra ett nytt beteende, som i sin tur leder till en belöning.

Exakt vad du bör göra vid ”JA” beror mycket på beteendet du tränar. Vill du belöna i en viss position eller riktning (exempelvis ge godis mellan framtassarna i den tidiga ”ligg”-träningen), eller vill du använda belöningen för att förflytta hunden (kanske kasta iväg en godis så att hunden sedan kan börja om från början och erbjuda ett snabbt ”ligg” igen)? Vill du utnyttja belöningen för att få hunden spralligare och mer fokuserad på dig (till exempel komplexa som belöning i fotgåendet) eller vill du använda dig av omgivningen som belöning (som du gör när du säger ”varsågod” vid ytterdörren och låter hunden gå ut i trädgården? Mer om hur belöningen påverkar beteendet kan du t ex läsa i artikeln *Vad händer efter klick* (Canis 6/2004).

Att belöningen kan utgöras av signalen till ett nytt beteende är en av de stora finesserna med positiv träning. När hunden lägger sig inom ramen för dina kriterier (d v s ”JA” inträffar) kan belöningen vara att du säger ”sitt”, ”kom” eller ”apport”. Den nya signalen fungerar som förstärkning – men bara om hunden verkligen kan den, så att den garanterat leder till belöning i sin tur. Om du ska använda en ny signal som belöning ska du alltså vara 99,9 % säker på att hunden kommer att utföra det nya beteendet (sitta, komma eller apportera) inom dess kriterier. Vad gör du när hunden utför det nya beteendet? Belönar, såklart! Hur? Gå tillbaka och läs från rad ett under rubriken *Hur bestämmer jag vad jag ska göra vid ”JA?”* i den här artikeln...

3. Vad gör du vid "NEJ"? Om hundens beteende inte möter dina kriterier så ska du förstås inte belöna. Men vad ska du då göra? Detta kan ofta vara det svåraste! Du ska inte påtala för hunden att den gjort något felaktigt eller "icke-rätt" (det är oftast både onödigt och dumt), men du vill samtidigt inte att hunden ska uppleva att det den just erbjöd lönar sig lika mycket som det beteende som möter dina kriterier. Du måste alltså ha en plan för vad du faktiskt ska göra när det blir "fel".

Ofta kan du helt enkelt göra ingenting, och låta hunden fortsätta jobba. Om hunden har förstått att det regnar manna från himlen när den gör "rätt", så kommer den att fortsätta försöka tills den hittar "rätt" beteende.

Ibland kan du behöva avbryta det hunden gör. Det kan vara så att hunden måste få möjlighet att "börja om" för att kunna utföra det du vill (till exempel om den lagt sig för sakta och måste upp på fötter för att kunna erbjuda ett nytt läggande). Det kan också vara så att själva fortsättandet fungerar som belöning för hunden, och då vill du förstås inte att den ska fortsätta (som när den går ut genom ytterdörren före ditt "varsågod"). Hur gör du då för att kunna börja om och ge hunden ett nytt tillfälle att erbjuda det som möter dina kriterier? Ofta kan du helt enkelt locka vänligt på hunden och "lura" tillbaka den till det ställe eller den position där ni kan starta om. Ett smidigt sätt är ta fram en godis och "muta" med dig hunden. Blir inte det en belöning, då? Nja, det måste ju inte vara det allra godaste godiset, och du måste inte heller alltid ge godbiten till hunden. Det viktigaste är att du snabbt och lätt och utan frustration kan fortsätta träningen.

Ibland går det att ta bort "nyckeln till rätt beteende" om hunden gör "fel". Genom att stänga dörren eller ta undan targeten, apportbocken eller vad det nu är ni jobbar med, så kan du lättare börja om övningen från början. Ibland kan det vara praktiskt att ha koppel på hunden så att du rent fysiskt kan hindra det från att försvinna iväg – detta fungerar särskilt bra i många vardagssituationer, där hunden kanske springer iväg och hälsar på folk och hundar, jagar kaniner, nosar på spännande fläckar och andra självbelönande aktiviteter. Om du tränar ögonkontakt i närheten av kaniner, och hunden inte uppfyller dina kriterier, så får den förstås inte sin belöning – men du vill ju inte att den ska sticka iväg till kaninerna för det... Då är koppel klokt.

En del väljer att vända ryggen åt hunden, för att på det viset ta bort möjligheten till fortsatt interaktion och därmed möjlighet till belöning, för att sedan starta om. Vi anser att man för det mesta bör göra så lite som möjligt, alltså inte göra någon affär av det hela utan bara se till att kunna börja om. Det viktiga är att hunden inte upplever situationen som obehaglig, och att ni snabbt kan komma vidare med träningen.

Till sist...

Kom ihåg är att det hunden lär sig av är förstärkningarna. Se till att er träning går ut på att du ska kunna ge din hund så många förstärkningar som möjligt! Kriterierna är lagom högt satta om hunden gör "rätt" i genomsnitt åtminstone fyra försök av fem. När du inte den här frekvensen bör du se över dina kriterier. När hunden konsekvent erbjuder "rätt" beteende åtminstone vid fyra tillfällen av fem möjliga, kan det vara läge att ändra kriterierna. Tankesättet är hela tiden detsamma: se till att kriterierna är rimligt satta så att belöningsfrekvensen blir hög, och var noggrann med att ha koll på vad du ska göra när dina kriterier möts och vad du ska göra om de inte möts. När hunden får klara besked om vad som

lönar sig, och därmed också vad som inte lönar sig, lär den sig oerhört fort. Då kommer du snabbt att kunna förändra dina kriterier en aning, och därmed gå vidare i träningen.

Lycka till med träningen!